

VENEZUELA DƯỚI THỜI CỦA TỔNG THỐNG HUGO CHAVEZ

Lê Thị Thu Trang
Viện Nghiên cứu Châu Mỹ

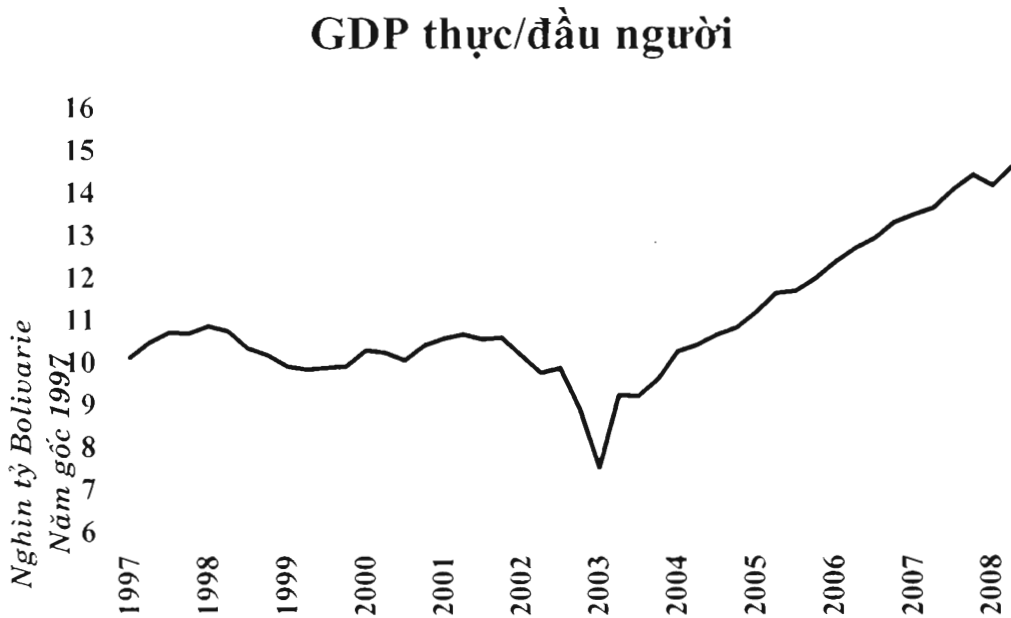
Nằm ở phía Bắc lục địa Nam Mỹ, Venezuela có diện tích gần gấp 3 Việt Nam với dân số khoảng 26 triệu người. Với nguồn tài nguyên thiên nhiên phong phú, trong đó có các nguồn dầu mỏ, khí đốt, quặng sắt, than đá, bô-xít, vàng, kẽm,... Venezuela nhanh chóng trở thành một trong những quốc gia có nền kinh tế phát triển mạnh ở Nam Mỹ. Trong đó, khai thác dầu lửa là ngành kinh tế quan trọng nhất của quốc gia này. Trong khu vực Mỹ Latinh, Venezuela nổi lên với một nền kinh tế hiện đại, đóng vai trò lãnh đạo trong khu vực gắn liền với nguồn tài nguyên dầu lửa. Venezuela giành độc lập và bản hiến pháp dân chủ đầu tiên được công bố năm 1974. Trong lịch sử hiện đại, những khoản tiền khổng lồ do xuất khẩu dầu mang lại cho quốc gia này sự giàu có bậc nhất Nam Mỹ với hệ thống giao thông hiện đại, với những công trình kiến trúc tráng lệ và một cơ sở hạ tầng du lịch rất phát triển. Những thăng trầm kinh tế - xã hội Venezuela luôn gắn liền với diễn biến chính trị. Từ năm 1998, khi Hugo Chavez đắc cử tổng thống với nhiều cải cách sâu rộng, nền kinh tế - xã hội Venezuela đã có nhiều chuyển biến đáng kể.

1. Tình hình kinh tế

Một số chỉ số kinh tế vĩ mô cho thấy nền kinh tế Venezuela đang trên

đà phát triển tốt với tốc độ tăng trưởng kinh tế cao nhất trong khu vực Mỹ Latinh suốt thời gian từ 2003-2007. Hình 1 mô tả GDP thực theo quý từ năm 1998 đến năm 2007. Qua đồ thị này ta thấy kinh tế Venezuela bị ảnh hưởng rất mạnh bởi các cú sốc từ bên ngoài, đặc biệt là các cuộc khủng hoảng về chính trị và các cuộc bãi công biểu tình. Năm 1999, năm đầu tiên của Chính quyền Chavez bắt đầu với việc giá dầu xuống thấp nhất trong 22 năm qua. Nhưng nền kinh tế đã phục hồi ngay sau đó, bắt đầu từ Quý I năm 2000, và tiếp tục xu hướng đó đến hết Quý III năm 2001. Những bất ổn về chính trị trong mấy tháng tiếp theo kéo theo sự suy giảm kinh tế nghiêm trọng. Khởi đầu là cuộc tổng bãi công chống chính phủ của Hiệp hội thương mại Venezuela (FEDECAMARAS) tháng 12 năm 2001. Biểu tình, đình công vẫn tiếp tục đến tận tháng 4 năm 2002 khi chính quyền bị quân đội đảo chính. Chính quyền lâm thời chỉ tồn tại trong 48 giờ. Tốc độ phát triển kinh tế vẫn nằm dưới mức 0 hết năm 2002. Suy thoái trong một thời gian đưa nền kinh tế xuống đáy vào Quý I năm 2003. Sau khi ổn định được tình hình dầu lửa, chấm dứt tình trạng khủng hoảng kéo dài, nền kinh tế Venezuela khôi phục và phát triển nhanh chóng: kể từ Quý I năm 2003 đến Quý I năm 2008 kinh tế tăng trưởng đáng kể, đạt tới con số 88,3%.

Hình 1: GDP thực/đầu người (đã điều chỉnh)

Nguồn: Ngân hàng Trung ương Venezuela, BCV

Một số sự kiện quan trọng ảnh hưởng đáng kể đến kinh tế Venezuela

QIV-1998: Chavez đắc cử. Giá dầu xuống thấp nhất trong 22 năm trước đó (tháng 12)

QI-1999: Tổng thống Chavez bắt đầu nhiệm kỳ (tháng 2)

QIV-2001: Hiệp hội doanh nghiệp kêu gọi đình công trên toàn quốc

QII-2002: Hiệp hội doanh nghiệp lại tổ chức 1 cuộc đình công rầm rộ (ngày 9/4). Chính phủ lâm thời lên nắm quyền (ngày 12/4)

QI-2003: Chấm dứt khủng hoảng dầu

QII-2003: Phe đối lập tìm cách bãi nhiệm Chavez thông qua bầu cử

QIII-2004: Tổng thống Chavez thắng lợi bầu cử (tháng 8)

QIV-2004: Hiệp hội doanh nghiệp kêu gọi đình công trên toàn quốc

Các số liệu đã phân tích của Ngân hàng Trung ương Venezuela cho thấy kinh tế có mức tăng trưởng liên tục cao trong 5 năm qua, và năm 2007 đạt 8,4%. Trong đó, các lĩnh vực viễn thông, dịch vụ, thương mại, giao thông vận tải và xây dựng đã đạt mức tăng trưởng bình quân 9,7%. Theo báo cáo của Ủy ban Kinh tế Mỹ Latinh và Caribbean của Liên hiệp quốc (CEPAL) công bố ngày 13-12-2007, tăng trưởng kinh tế của Venezuela đứng hàng thứ hai khu vực, ngang mức của Argentina và chỉ sau Panama (9,5%).

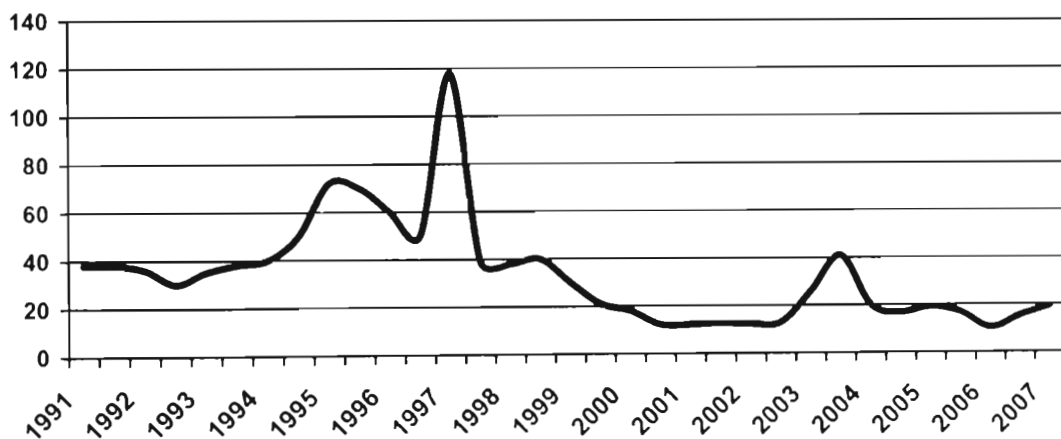
Theo Bộ Kinh tế Venezuela (MINEC), Chính phủ nước này hy vọng sẽ tiếp tục phát huy những thành tựu kinh tế đã đạt được và giữ vững mức tăng trưởng hơn 8% trong năm 2008. Có được thành tựu này là do Chính phủ Venezuela đã rất nỗ lực

bình ổn tình hình chính trị vốn có nhiều sóng gió. Bên cạnh đó, từ tháng 1/2008, việc đưa đồng Bolivar mới có giá trị gấp 1000 lần đồng tiền cũ vào lưu thông cũng góp phần không nhỏ củng cố chỉ số tăng trưởng kinh tế.

Trong thời kỳ kinh tế bùng nổ như vậy, nhưng tỷ lệ lạm phát của Venezuela lại giảm một nửa. Các chuyên gia kinh tế cho rằng tỷ lệ lạm phát sẽ xuống mức thấp nhất trong suốt 18 năm qua mặc dù vẫn ở mức cao trong khu vực. Đồ thị cho thấy lạm phát giảm đều ở mức 12%/năm từ năm 1998 đến 2002. Trong thời gian từ năm 2002-2003, nhiều biến cố

chính trị - xã hội đã đẩy tốc độ lạm phát lên tới 40% một năm. Sau khi khủng hoảng dầu kết thúc cùng với sự ổn định về mặt chính trị - xã hội, nền kinh tế Venezuela đang trên đà phục hồi, tỷ lệ lạm phát có xu hướng giảm dần đều. Tuy nhiên chỉ số này tăng trở lại từ 10,4% tháng 6 năm 2006 lên 19,4% tháng 6 năm 2007. Lý giải cho sự việc này có nhiều nguyên nhân, trong đó có sự phát triển kinh tế quá nóng sau một thời gian khủng hoảng dài. Chính phủ đã đưa ra mục tiêu giảm tỷ lệ lạm phát xuống dưới 10% và tỷ lệ thất nghiệp xuống dưới 8% năm 2008.

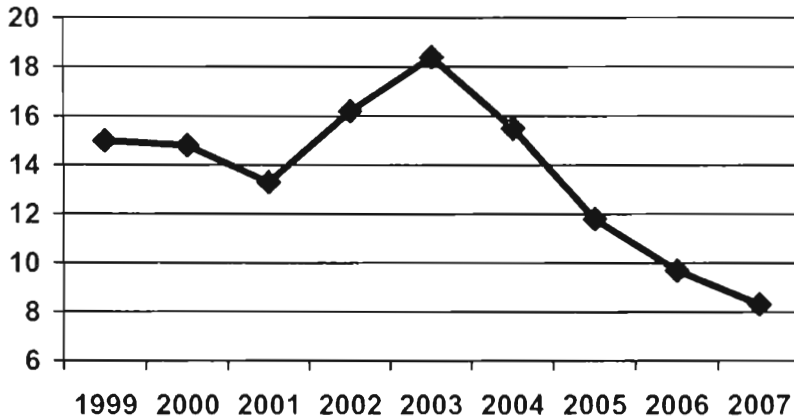
Hình 2: Tỷ lệ lạm phát (%) theo tháng (từ 1/1991 - 1/2007)

Nguồn: Ngân hàng trung ương Venezuela (BCV)

Các chỉ số phát triển xã hội cũng rất khả quan. Tỷ lệ thất nghiệp rõ ràng tỷ lệ nghịch với tốc độ phát triển kinh tế. Tỷ lệ này tăng cao khi nền kinh tế đi vào đình đốn và suy thoái: ở mức 18,4% tháng 6 năm 2003. Tỷ lệ này là 15% vào năm 1999 khi Tổng thống H. Chavez bắt đầu lên nắm quyền, sau đó đi theo chiều hướng giảm đến năm 2001 là 13,3%. Trong thời kỳ khủng hoảng kinh tế - xã hội ở Venezuela, tỷ lệ thất nghiệp tăng vọt, cao nhất là năm 2003. Tiếp theo đó, với sự phục hồi

của nền kinh tế, tỷ lệ này đang giảm xuống nhanh chóng chỉ còn 8,3% năm 2006. Thêm vào đó, tháng 5/2007, Bộ Kinh tế Venezuela thông báo kế hoạch tăng lương tối thiểu cho người lao động nước này thêm 20% (tương đương 238 USD/tháng) và kế hoạch giảm giờ làm xuống còn sáu giờ/ngày nhằm chào mừng Ngày Quốc tế lao động. Theo thông báo mới nhất của Trung tâm Thông tin Venezuela, tỷ lệ thất nghiệp là 6,1% năm 2008, thấp nhất trong thập kỷ qua.

Hình 3 : Tỷ lệ thất nghiệp* ở Venezuela từ năm 1999-2007

Nguồn: Viện thống kê quốc gia Venezuela (INE)

**Tỷ lệ thất nghiệp được thống kê theo % vào tháng 6 hàng năm*

2. Những cải cách kinh tế

Ngay sau khi lên cầm quyền, Tổng thống H. Chavez đã tiến hành một loạt cải cách về thể chế, thông qua nhiều đạo luật, đặc biệt là luật đất đai có lợi cho người nghèo; quốc hữu hóa ngành dầu khí - trụ cột kinh tế của đất nước; tiến hành nhiều cải cách xã hội như chiến dịch xóa nạn mù chữ, xóa đói giảm nghèo, nâng cấp hạ tầng cơ sở, xây dựng thêm nhiều trường học, cải thiện dịch vụ y tế...

* Quốc hữu hóa ngành dầu lửa

Venezuela có trữ lượng khí đốt lớn thứ 2 tại Tây bán cầu, khai thác 3,3 triệu thùng dầu/ngày, xuất khẩu dầu mỏ lớn thứ 4 thế giới. Việc khai thác dầu tại 32 mỏ chủ yếu do các công ty nước ngoài thực hiện. Quốc hội nước này ngày 15/4/2006 đã thông qua dự luật về thuế tài nguyên, theo đó các công ty dầu mỏ nước ngoài hoạt động tại Venezuela phải chịu mức thuế mới là 33,3% so với 16,6% trước đây. Ngày 15/4/2008, Venezuela tăng mức thuế thu nhập đối với các dự án khai thác dầu mỏ tại lưu vực sông Orinoco từ

34% lên 50%. Hai mức thuế mới dự kiến bổ sung cho ngân sách Nhà nước thêm 9 tỷ USD/năm. Đây là một bước đột phá mạnh mẽ trong chiến lược dầu mỏ của Chính phủ Venezuela do Tổng thống Hugo Chavez đứng đầu nhằm cân bằng các lợi nhuận mà các công ty dầu mỏ tư nhân và nước ngoài đã thu được trong thời gian qua, khi giá dầu mỏ liên tục tăng cao, xấp xỉ mức 70 USD/thùng. Mức thuế suất sẽ tăng lên 60% nếu giá dầu Brent trung bình hàng tháng vượt 100 đô la Mỹ/thùng.

Mức thuế mới mà Quốc hội Venezuela vừa thông qua chủ yếu ảnh hưởng lớn tới các công ty nước ngoài đang khai thác dầu thô nặng trên lưu vực sông Orinoco như BPPLC, Exxon Mobil Corp, Chevron, ConocoPhillips, Total SA.... Các công ty tư nhân ở Venezuela hiện đang hoạt động trong những dự án chung với chính phủ, đã đóng mức thuế 33,3% từ trước nên họ không phải đóng thêm thuế.

Cộng vào đó là kế hoạch chấm dứt việc quản lý của nước ngoài đối với các xí nghiệp khai thác dầu ở khu vực sông

Orinoco, nơi các hãng độc quyền Chevron và Texas của Mỹ, Total của Pháp, BP PLC của Anh sẽ mất quyền sở hữu.

Venezuela đã giành lại quyền điều hành và sở hữu bốn nhà máy lọc dầu ở khu Orinoco. Đây là một bước quan trọng trong kế hoạch quốc hữu hóa các ngành trọng yếu, đưa Venezuela trở thành nước XHCN của Tổng thống Hugo Chavez. Bốn nhà máy này trị giá hơn 30 tỉ USD và có thể chế biến 600.000 thùng dầu thô/ngày, chiếm 1/5 tổng sản lượng của cả nước. Trước đó các công ty sở hữu chúng, gồm ConocoPhillips, Chevron, Exxon Mobil (Mỹ), BP (Anh), Statoil (Na Uy) và Total (Pháp), đã đồng ý tuân thủ lệnh chuyển giao quyền vận hành lại cho Tập đoàn Dầu mỏ Quốc gia Venezuela (PDVSA) của Venezuela, tập đoàn này chiếm khoảng 60% tổng số vốn kinh doanh của bốn nhà máy trên.

*** Quốc hữu hóa các ngành chủ chốt khác**

Ngoài ngành dầu khí, ngành trụ cột số 1 của đất nước, Venezuela còn tiến hành quốc hữu hóa các ngành công nghiệp chủ chốt khác là điện nước, mạng lưới viễn thông, xi măng và luyện kim.

Ngày 8/1/2008, Tổng thống H. Chavez đã công bố kế hoạch quốc hữu hóa các công ty điện và viễn thông. Venezuela quốc hữu hóa công ty điện lực tư nhân lớn nhất nước Electricidad de Caracas (EDC) - một công ty của Mỹ, nhằm thực hiện chương trình quốc hữu hóa các ngành kinh tế chủ chốt mà Tổng thống Hugo Chavez khởi xướng bằng cách mua lại gần 93% số cổ phiếu của công ty EDC. Chính phủ Venezuela phải chi khoảng 836,9 triệu USD để giành quyền sở hữu EDC. Nằm trong kế hoạch, công

ty CANTV, một nhà cung cấp dịch vụ điện thoại cố định chủ chốt của Venezuela, đồng thời chiếm thị phần lớn trong thị trường điện thoại di động và Internet, cũng nhận được lệnh quốc hữu hóa của chính phủ.

Tiếp theo đó, Tổng thống Venezuela Hugo Chavez đã ký sắc lệnh quốc hữu hóa tập đoàn luyện gang thép lớn nhất đất nước Sidor (60% vốn góp là của Argentina Techint) hồi tháng 5 năm 2008 với cam kết sẽ trả lương cao hơn và tạo điều kiện làm việc tốt hơn cho công nhân. Chính phủ Venezuela chủ trương giảm xuất khẩu sản phẩm của Sidor để tăng cường phục vụ cho nhu cầu trong nước.

Ngày 3/4/2008, Tổng thống H. Chavez quyết định quốc hữu hóa ngành sản xuất xi măng nhằm ngăn chặn các công ty ô ạt bán vật liệu thô ra nước ngoài trong khi trong nước đang thiếu hụt trầm trọng. Theo đó, từ ngày 18-8, Nhà nước nắm quyền kiểm soát khoảng 60% số cổ phần của 3 công ty sản xuất xi măng hàng đầu thế giới đang hoạt động tại nước này là Cemex (Mexico), Lafarge SA (Pháp) và Holcim Ltd (Thụy Sĩ). Việc quốc hữu hóa các công ty xi măng là bước khởi đầu triển khai kế hoạch thành lập một tập đoàn xi măng quốc gia lớn của Chính phủ Venezuela nhằm kiểm soát giá vật liệu xây dựng, từ đó thúc đẩy kế hoạch xây dựng, giải quyết tình trạng thiếu nhà ở tại nước này và phát triển cơ sở hạ tầng phục vụ phát triển đất nước.

Bên cạnh đó, Tổng thống Venezuela thông báo sẽ ra luật buộc các ngân hàng tư nhân ưu tiên tài chính cho các công ty trong nước. Nếu các ngân hàng này coi thường luật, "họ sẽ bị đóng cửa".

Trong lĩnh vực nông nghiệp, ưu tiên hàng đầu là tiến hành cuộc cải

cách ruộng đất nhằm thu hồi hơn 1 triệu héc-ta đất bỏ hoang, chia lại cho nông dân canh tác. Venezuela xây dựng các nhà máy phân bón tại các nước thành viên PetroCaribe với nguyên liệu do Venezuela cung cấp để phát triển trồng trọt hướng tới mục tiêu bảo đảm an ninh lương thực tại khối này.

*** Những cải cách xã hội khác:**

Chương trình Mission Habitat - hàng ngàn ngôi nhà dành cho người nghèo - đã thu được những thành công đáng kể. Từ năm 2004, năm hoạt động đầu tiên của Mission Habitat, đã xây dựng được 10 ngàn căn hộ. Các năm tiếp theo 2005, 2006 là 50.000 và 70.000 căn hộ cho người nghèo. Để thực hiện Mission Habitat trên toàn quốc, Chính phủ Venezuela chi hàng tỉ đôla để tổ chức san lấp mặt bằng, xây dựng hạ tầng kỹ thuật, làm nhà. Người dân được cải thiện nhà ở cũng phải đóng góp một phần, thông thường là 30% chi phí cho việc xây nhà (không tính gộp phần chi phí hạ tầng), và có chính sách trả góp, thông thường trong khoảng thời gian 20 năm.

Từ tháng 6 năm 2002, Chính phủ đã đưa ra Kế hoạch chiến lược xã hội 7 năm (PES) từ 2001 đến 2007 nhằm tăng cường quyền lợi xã hội, giảm bất bình đẳng, tăng sở hữu công và sở hữu toàn dân. Nhiệm vụ quan trọng của kế hoạch này là phổ cập giáo dục và chăm sóc y tế toàn dân. Mục tiêu giáo dục bao gồm chương trình "Nhiệm vụ Robinson I và II" xóa mù cho người lớn và giáo dục tiểu học, chương trình "Nhiệm vụ Ribas" cho đào tạo nghề và đào tạo đại học theo chương trình "Nhiệm vụ Sucre". Những người thất nghiệp và lao động không chính thức cũng được khuyến khích tham gia các chương trình đào tạo này. Nhờ khoản

trợ cấp của chính phủ, cả học viên và người hướng dẫn đều được hưởng một chút thu nhập, phần nào giúp họ thoát cảnh đói nghèo.

Giữa năm 2003, Tổng thống Chavez khởi động chương trình Barrio Adentro về chăm sóc y tế toàn dân dưới sự trợ giúp của các bác sỹ Cuba. Chương trình đã xây dựng được 320 trạm y tế cho nhân dân. Tiếp đến, năm 2005, chương trình Barrio Adentro II và III đi vào hoạt động đã tăng cường thêm các dịch vụ y tế, có hơn 5000 các trung tâm chăm sóc sức khỏe được thành lập.

Ngoài ra các chương trình trợ giá lương thực thực phẩm, khám và chữa bệnh miễn phí, tạo việc làm cho người lao động,... cũng góp phần cải thiện đáng kể đời sống của người lao động nghèo, nhất là ở các vùng núi xa xôi.

3. Những thành quả của cải cách

Mặc dù Venezuela chưa phải là một nước phát triển, vẫn còn đối mặt với những vấn đề xã hội như chênh lệch giàu nghèo, buôn lậu ma túy, tham nhũng,... nhưng những cải cách kinh tế - xã hội của chính phủ theo hướng tiến tới "Chủ nghĩa xã hội của thế kỷ XXI" đã thu được những thành tựu đáng kể. Kinh tế Venezuela liên tục có mức tăng trưởng cao trong 5 năm qua, và năm 2007 đạt 8,4%. Trong đó, các lĩnh vực viễn thông, dịch vụ, thương mại, giao thông vận tải và xây dựng đã đạt mức tăng trưởng bình quân 9,7%. Lạm phát giảm tới con số 8% trong năm 2008, hoàn toàn nằm trong tầm kiểm soát được. Vấn đề việc làm cũng có nhiều thay đổi khả quan, tỷ lệ thất nghiệp chỉ còn 6,1% năm 2008. Với sự giúp đỡ chí tình của Chính phủ Cuba, tình trạng người dân mù chữ và không được chữa bệnh

cơ bản được thanh toán. Riêng năm 2004, đã có 50 triệu lượt người nghèo được khám bệnh miễn phí, hơn 1 triệu người thoát nạn mù chữ, cũng như hàng chục nghìn gia đình có nhà ở.

Đặc biệt là tỷ lệ nghèo đói đã giảm đi đáng kể. Nếu làm một phép so sánh giữa số liệu cập nhật mới nhất hiện nay với con số từ khi bắt đầu Chính quyền Chavez, tỷ lệ nghèo đã giảm rất nhiều, từ 42,8% đầu năm 1999 chỉ còn 37,9% cuối năm 2005, giảm 12,9%. Nếu sử dụng thước đo người nghèo thay cho hộ nghèo thì tỷ lệ nghèo giảm 6,3%, từ một nửa dân số xuống còn 43,7% dân số. Năm 2006 và 2007 với nỗ lực kiềm chế các cú sốc dầu lửa, kinh tế phát triển nhanh chóng thì tỷ lệ nghèo đói cũng được cải thiện đáng kể, chỉ còn xấp xỉ 28% hộ gia đình nghèo tức là khoảng hơn 30% dân số sống ở mức nghèo đói.

Trong những năm qua, đã có nhiều sự chống đối từ phe đối lập luôn cố gắng loại bỏ Chavez, đòi tổ chức trưng cầu để bãi nhiệm Tổng thống. Do vậy, Chính quyền của Tổng thống Hugo Chavez đã phải đối mặt với rất nhiều khó khăn và thách thức. Liệu thế kỷ XXI của Tổng thống Hugo Chavez, chủ nghĩa xã hội có thực sự giúp Venezuela thoát ra khỏi nền kinh tế chậm phát triển và xóa bỏ tình trạng nghèo đói hay không? Liệu Venezuela có thực sự dân chủ và công bằng hơn hay không? Câu trả lời vẫn còn ở phía trước ■

Tài liệu tham khảo:

1. Foreign Affairs, Jorge Castenda: "Latin America's Left Turn", Tháng 5/tháng 6 năm 2006
2. Foreign Affairs, Michael Shifter: "In search of Hugo Chavez", Tháng 5/tháng 6 năm 2006
3. Washington Post, tờ Chủ Nhật, Tháng 4, 2005, trang A16
4. Quốc tế, Nguyễn Xuân, "Kinh tế Venezuela: Giàu nhưng chưa hết khó", số 30 năm 2006
5. The Economist số 12-18 tháng 10/2005, số 1-7, số 8-14 tháng 8/2006
6. The New York times, Simon Romenro. "Bùng nổ kinh tế ở Venezuela", tháng 12 năm 2006.
7. Gabriel Ash, "Venezuela: Thời kỳ đang thay đổi" đăng tải ngày 16/5/2007 trên website <http://upsidedownworld.org>
8. Center for Economic and Policy Research. Mark Weisborot, "A note on Venezuela's economic performance". Tháng 6/2005. website www.cepr.net
9. Center for Economic and Policy Research. Mark Weisborot, Luis Sandoval, David Rosnick, "Poverty rates in Venezuela". Tháng 5/2006, website www.cepr.net
10. Bài Venezuela chủ nghĩa xã hội ở Châu Mỹ Latinh, đăng ngày 12/5/2007 tại địa chỉ website: <http://che-vietnam.com/modules.php?name=News&file=sav&sid=162>
11. Số liệu được trích dẫn trên trang web của trung tâm thông tin Venezuela (VIC) và Ngân hàng Nhà nước Venezuela tại địa chỉ website: <http://www.vicuk.org>
<http://www.bcv.org.ve/Englishversions>